

19. st. njihov broj stanovnika polagano raste, s time da nije rastao istim tempom unutar same župe. Međutim, autori naglašavaju da gotovo svi pokazatelji ukazuju na to da je u razdoblju od 1870. do 1880. g. demografska tranzicija već u tijeku, štoviše, nalazi se u svojoj središnjoj etapi, što znači da je natalitet još uvijek visok, da je mortalitet u velikom opadanju, a da je rast stanovništva vidljiv unatoč negativnom migracijskom saldu. Maranovići pokazuju ista obilježja procesa demografske tranzicije kao i cijelo dubrovačko područje (već netom navedeni faktori, ali i visoka životna dob i visoka žendbena dob). Kao specifičnost autori navode podatak da su žene u prosjeku bile desetak godina starije od svojih muževa te da je polovica brakova bila sklopljena među krvnim srođnicima.

Aida Cvjetković, Dubravka Mehaković i Jakov Gelo autori su članka *Središnja etapa demografske tranzicije: Stanovništvo Lopuda (1870-1880)* (313-336) u kojem izlažu rezultate istraživanja matičnih knjiga rođenih, vjenčanih i umrlih jedne otočne župe dubrovačkog područja. Kao i Maranovići, Lopud se u razdoblju 1870. – 1880. nalazio u središnjoj fazi demografske tranzicije. Zanimljivo je da ima malo nižu stopu nataliteta i malo višu stopu mortaliteta, što je uvjetovano otočkom specifičnošću; međutim, u navedenom razdoblju primijećen je rast stanovništva. Stanovnici su doživljavali visoku životnu dob, bila je smanjena smrtnost dojenčadi, dok je dob stanovnika kada su stupali u brak bila visoka. Zanimljivo je da je riječ o otoku na kojem su autori pronašli samo jedan brak u krvnom srodstvu, što je puno manje od otočkih prosjeka.

Posljednji rad ovog tematskog broja jest *Zakašnjela demografska tranzicija: Stanovništvo Lisca u dubrovačkom primorju (1870-1880)* (337-362) Marije Gjurašić, Minele Fulurije i Nenada Vekarića. Lisac je bio zanimljiv odabir župe, jer su rezultati istraživanja pokazali da u razdoblju 1870. – 1880. dolazi tek do početka porasta broja stanovnika, a detaljnom analizom autori su taj početak stavili u 1878. godinu. U navedenom trenutku Župu Lisac još uvijek karakterizira visoka stopa nataliteta, ali i visoka stopa mortaliteta, možda zbog činjenice da je riječ o ruralnom području, pa je u pitanju kašnjenje procesa koji je tada već zahvatio dubrovačko područje. Zaključuju da se Župa Lisac nalazila u predtranzicijskom razdoblju, iako je naprimjer dob stanovnika pri sklapanju brakova bila visoka.

U rubrici *Prikazi* (363-385) objavljeno je dvanaest prikaza novih dostignuća hrvatske i europske historiografije. Na kraju *Analisa* nalazi se popis izdanja Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku (387-391) s listom objavljenih publikacija, izvora i monografija. Ovaj je broj *Analisa* u svakom slučaju vrlo vrijedan doprinos proučavanju društvenih promjena u Hrvatskoj i pokazuje mogućnosti koje demografija može pružiti u povijesnom istraživanju.

Suzana Miljan

Povijesni prilozi, god. 27, br. 34 (264 str.) – 35 (352 str.), Zagreb 2008.

U izdanju Hrvatskoga instituta za povijest objavljen je u 2008. godini 27. svezak ovog uglednog časopisa, u kojem su prema uobičajenom ritmu objavljena dva broja (34. i 35.). Trideset i četvrti broj donosi izvorne znanstvene radove, pregledne radove, priopćenja te ocjene i prikaze.

Prvi je rad *Mukurska biskupija* (9-26) autora Ante Škegre u kojemu se opisuje postojanje Mukurske biskupije u aktima Drugoga salonitanskog sabora. Tim je dokumentom spomenuta biskupija osnovana, uz još dvije: Sarsentersku i Ludrumsku. Sve tri su, naime, zanimljive jer su najstarije biskupije, utemeljene na 2. salonitanskom saboru 4. svibnja 533. godine. Autor se bavi Mukurskom biskupijom zbog problema njezina smještaja te smatra da je njezino područje

prostor između Salone i Narone, odnosno od planine Mosor do Poljica na sjeverozapadu te do poluotoka Pelješca i srednjodalmatinskih otoka Brača, Hvara i Visa. Navodi koje je sve posjede Mukurska biskupija imala, poput npr. Delminese Onestium, Redditicum (Reditik – municipij kod Šibenika).

Drugi je rad Ane Novak, *Uključivanje opatije Topusko u crkveno-politički i javni život na području Zagrebačke biskupije (Djelatnost opata Ivana II. i sjeveroistočni posjedi cistercijske opatije Blažene Djevice Marije) (27-43)*. Novak u radu iznosi povijest cistercijske opatije u Topuskom koja je bila utemeljena kao kraljevski samostan (*regale monasterium*) i djelovanje njezina opata Ivana II. (1323. – 1351.) koji je proširio vlastelinstvo opatije. Iznosi kraljevske darovnice i potvrde vezane uz posjede Zagrebačkog kaptola na temelju kojih je moguće odrediti da se granica posjeda Topuske opatije nalazila uz Sisačko kaptolsko vlastelinstvo. Autorica opisuje i događaje koji su doveli do uključivanja opatije u crkveni i javni život Zagrebačke nadbiskupije.

Rad Marka Jerkovića *Plemstvo Križevačke županije u srednjem vijeku – uvod u problematiku i historiografski pregled (45-69)* bavi se plemstvom u srednjovjekovnoj Križevačkoj županiji te ističe da je riječ o kompleksnoj problematici koja ulazi u sklop istraživanja društvenih procesa tog razdoblja, poput pitanja što je u srednjovjekovnom sustavu vrijednosti značilo biti plemić, na koji se način postajalo plemićem itd. Isto tako, iznosi se pregled historiografije koja govori o srednjovjekovnoj Križevačkoj županiji dijeleći ga na studije o plemstvu Križevačke županije u srednjem vijeku, studije o plemstvu okolnih područja i priručnike. Upozorava se međutim na manjak radova o srednjovjekovnom plemstvu Križevačke županije jer ono što u literaturi postoji samo su fragmenti.

U radu Lovorke Čoralić i Damira Karbića *Prilog životopisu zadarskoga nadbiskupa Luke iz Ferma (1400.–1420.) (71-82)* predstavljeni su život i djelovanje nadbiskupa Luke iz Ferma (Luka Turriano, Luka Vangnocii), koji je početkom 15. stoljeća bio zadarski biskup. Podatke o njemu autori temelje na dosadašnjim radovima koji o tom nadbiskupu govore te obradi njegove oporuke iz 1420. pohranjene u Državnom arhivu u Zadru, čiji prijepis donose u prilogu na kraju rada.

U radu *Kako "popraviti" prošlost. Konstrukcija memorije na nadgrobnim spomenicima 15. stoljeća (83-102)* Mladen Ančić iznosi kako se treba tumačiti srednjovjekovna pisana komunikacija. Na temelju analize teksta nadgrobnog spomenika, kakav se uobičajeno naziva "stećak", Vignina Miloševića u polju pod Kočerinom Ančić analizira položaj tog pokojnika koji je bio u službi bosanskih vladara. Raščlambom nadgrobnog teksta autor zaključuje da je riječ o narativnom tekstu nastalom na temelju tradicije lokalne (humske) društvene zajednice.

Vladimir Huzjan u radu *Pokušaj otkrivanja nastanka i razvoja kravate kao riječi i odjevnoga predmeta (103-122)* analizira porijeklo i vrijeme nastanka riječi kravata koristeći se događajima iz Tridesetogodišnjeg rata (1618. – 1648.) te jezičnim analizama.

Hana Breko Kustura u radu *Sinjski kantuali fra Petra Kneževića (1767.) u kontekstu fenomena "polifonia semplice" i "cantus fractus" – konkordanca s talijanskim izvorima (123-146)* donosi prikaz i analizu jednostavnog liturgijskog višeglasnog pjevanja (tzv. *cantus fractus*) u zapadnoeuropskoj liturgijskoj glazbi na temelju kantuala sinjskog svećenika Petra Kneževića iz 1767. godine. Napominje da je dokument pohranjen u Arhivu franjevačkog samostana svetišta Čudotvorne Gospe Sinjske u Sinju.

U radu Kristiana Novaka *Po rodu, po krvi i po jeziku. Nacionalni identitet u političkim i publicističkim tekstovima Ivana Kukuljevića Sakcinskog (147-174)* analiziraju se tematska područja i strategije konstruiranja nacionalnog identiteta u Kukuljevićevim javnim diskursima u razdoblju

od 1841. do 1845. godine. Prikazuje se Kukuljevićev rad, analiziraju njegovi književni tekstovi i novinski članci te se daje pregled historiografskih znanstvenih radova.

U posljednjem članku, *Između Europe i Azije: Hrvati i Mađari u propagandnom ratu 1848./49.* (175-193), autorica Arijana Kolak predstavlja odnos Hrvata i Mađara u revolucionarnim godinama 1848. i 1849. na temelju novinskih članaka. Analizom takve publikacije iznosi koje su bile temeljne hrvatske nacionalne ideje u 19. stoljeću.

Na kraju se nalazi jedno izvješće, *Znanstveni skup 500 godina senjske glagoljske tiskare (1494.–1508.–2008.)* (197-198) autora Stjepana Matkovića, o održanom povijesnom znanstvenom skupu u Senju 23. travnja 2008. godine, te ocjene i prikazi novih izdanja iz povijesti (zbornika, časopisa i monografija).

U trideset i petom broju časopisa objavljeni su znanstveni radovi (sedam izvornih i dva prethodna priopćenja), jedan pregledni rad, jedno izvješće te ocjene i prikazi novih izdanja iz povijesti.

U prvom radu, *Akti crkvenih sabora održanih 530. i 533. u Saloni* (9-23), dvojice autora, Radoslava Dodiga i Ante Škegre, iznose se akti crkvenih sabora održanih 15. srpnja 530. i 4. svibnja 533. godine u Saloni pod predsjedanjem salonitanskog nadbiskupa i metropolita Honorija II. Osvrćući se na dosad objavljene radove o tome i izvore, autori naglašuju autentičnost tih akata jer se u njima nazire slika vremena u kojem su nastali. U prilogu rada donose i prijepise tih akata.

U drugom radu, *Problematika proučavanja dalmatinskoga plemstva u srednjem vijeku* (25-42), autora Serđe Dokoze sagledavaju se dosadašnje spoznaje u historiografiji o dalmatinskom plemstvu te upozorava na mogućnost stjecanja novih spoznaja i njihovim ograničenjima s obzirom na sačuvanost povijesnih izvora.

Damir Karbić u radu *Odnosi gradskoga plemstva i bibrirskih knezova Šubića. Prilog poznavanju međusobnog odnosa hrvatskih velikaša i srednjovjekovnih dalmatinskih komuna* (43-60) analizira razdoblje vladavine banova Pavla I. i Mladena II. te prikazuje moć i vlast Šubića krajem 13. i u 14. stoljeću te njihov odnos s dalmatinskim gradskim plemstvom.

U radu *Između dva kralja: plemićki rod Babonića u vrijeme promjene na ugarsko-hrvatskom prijestolju, od 1290. do 1309. godine* (61-89) autora Hrvoja Kekeza iznose se politički položaj Babonića krajem 13. i početkom 14. stoljeća, njihov odnos s Andrijom III. Mlečaninom i napuljskom dinastijom Anžuvina. U radu se isto tako razmatra položaj Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva pod njihovom vlašću.

Bruno Škreblin u radu *Etničke i političke skupine u srednjovjekovnom gradu. Primjer gradečkih lingui* (91-148) analizira podjelu gradske uprave na Gradecu između jezičnih skupina Slavena, Nijemaca, Latina i Mađara u 14. i 15. stoljeću. Istražuje se i zašto dolazi do stvaranja takvog sustava podjele gradske vlasti.

U radu Danka Zelića *Proclamationes šibenskoga kneza Fantina de Cha de Pesaro* (149-191) analiziraju se tekstovi u sveščiću proglasa šibenskoga kneza Fantina de Cha de Pesaro (1441. – 1443.) pronađeni u ostavštini Ivana Kukuljevića Sakcinskog u Arhivu HAZU u Zagrebu. Autor te tekstove uspoređuje sa zakonima iz gradskoga statuta i ističe njihov značaj u vremenu mletačke vladavine u Dalmaciji. U prilogu rada nalazi se transkripcija teksta sveščića.

U radu Lovorke Čoralić i Maje Katušić, *Conte Veneto i Cavaliere di San Marco – Ivan Radoš* (o. 1616.–1686.) (193-207) donosi se opis života Ivana Radoša i njegove uloge visokog časnika u državnoj mletačkoj vojsci u 17. stoljeću. Podatke o tome autorice su temeljile na građi iz

Državnoga arhiva u Mlecima (*Archivio di Stato di Venezia*), fonda *Cancellaria inferiore. Cavalieri di San Marco, Privilegi*), zatim na temelju dvije oporuke iz 1685. i 1686. koje su pohranjene u Državnom arhivu u Zadru te dosad poznatih podataka o Ivanu Radošu u povijesnoj literaturi. Na kraju rada u prilogu se donosi prijepis oporuke i prijepis kodicila.

Zrinka Novak u radu *Ideološke veze Marka Antuna de Dominisa i Paola Sarpija* (209-217) prikazuje kakva je bila ideološka veza između splitskoga nadbiskupa Marka Antuna de Dominisa i savjetnika Mletačke Republike Paola Sarpija. Iznose se okolnosti koje su ih povezivale i zajednička ideologija.

U radu Vlaste Švoger *O publicističkoj djelatnosti Avelina Čepulića* (219-238) analizira se publicistička djelatnost Avelina Čepulića koja, ističe se u radu, pokazuje koja su bila najvažnija politička pitanja u Habsburškoj Monarhiji. Autorica donosi biografiju tog hrvatskog novinara te razmatra njegove stavove o položaju jezika i liberalne ideje o kojima je pisao.

U posljednjem radu, *Darvinizam i povijest: evolucijska biologija i proučavanje društvene dinamike* (239-298), autora Tomislava Markusa analiziraju se moderne biološke teorije, od Darwina do sociobiologije i evolucijske psihologije, te ističe njihova važnost za razvoj društvenih znanstvenih disciplina, uključujući i historiografiju.

Na kraju sveska nalaze se ocjene i prikazi novih izdanja iz područja povijesti te jedno izvješće, *Od samostanskog mira do leta pod sunce. Redoviti sastanak Monasterium-konzorcija* (301-303), autora Gordana Ravančića o znanstvenom skupu održanom u Beču od 12. do 13. studenoga 2008. godine na temu digitalizacije arhivskih dokumenata i informatičkog pristupa obradi povijesnih izvora i podataka.

Božena Glavan

Croatica christiana periodica. Časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, god. XXXII, br. 61 (184 str.) – 62 (218 str.), Zagreb 2008.

U 2008. godini, kako je uobičajeno, objavljena su dva nova broja časopisa *Croatica christiana periodica* u izdanju Instituta za crkvenu povijest. U publiciranim člancima autori istražuju razne teme iz crkvene povijesti u Hrvata.

Uvodni je članak šezdeset prvog broja "*Septem notabilia de auctoritate Petri*" dubrovačkog dominikanca Ivana Stojkovića (1-17), a potpisuje ga Zvezdan Strika. Autor razmatra problem autoriteta prvog apostola Petra i njegovih nasljednika analizom izvornog, dosad široj javnosti nepoznatog, djela Ivana Stojkovića.

Kotorski iseljenici i hrvatska Bratovština sv. Jurja i Tripuna u Mlecima (XV.–XVIII. st.) tema je koju obrađuje Lovorka Čoralić (18-34). Rad se temelji na izvornoj arhivskoj građi pohranjenoj u mletačkim arhivima (Državnom arhivu i Arhivu Bratovštine sv. Jurja i Tripuna). Autorica ističe doprinos kotorskih iseljenika Bratovštini i njezinoj matičnoj crkvi. Ukazuje na ulogu Kotorana pri osnivanju Bratovštine, abecednim redom iznosi njihov popis prema službama koje su obnašali unutar Bratovštine i razne druge podatke koji se odnose na oblike povezanosti tih iseljenika s hrvatskom bratimskom udrugom.

Dina Ožić Bašić napisala je rad *O arhitektonskom razvitku franjevačkog samostana sv. Križa u Živogošću u XVII. i XVIII. stoljeću* (35-60). Kroz arhitektonsko-povijesnu analizu autorica prati